

PEDAGOGIK MAHORAT

3-4

2022

ISSN 2181-6883

PEDAGOGIK MAHORAT

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal

3-4-son (2022-yil, avgust)

Jurnal 2001-yildan chiqa boshlagan

Buxoro – 2022

PEDAGOGIK MAHORAT

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal 2022, № 3-4

Jurnal O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi OAK Rayosatining 2016-yil 29-dekabrda qarori bilan **pedagogika** va **psixologiya** fanlari bo‘yicha dissertatsiya ishlari natijalari yuzasidan ilmiy maqolalar chop etilishi lozim bo‘lgan zaruriy nashrlar ro‘yxatiga kiritilgan.

Jurnal 2001-yilda tashkil etilgan.

Jurnal 1 yilda 6 marta chiqadi.

Jurnal O‘zbekiston matbuot va axborot agentligi Buxoro viloyat matbuot va axborot boshqarmasi tomonidan 2016-yil 22-fevral № 05-072-sonli guvohnoma bilan ro‘yxatga olingan.

Muassis: Buxoro davlat universiteti

Tahririyat manzili: 200117, O‘zbekiston Respublikasi, Buxoro shahri Muhammad Iqbol ko‘chasi, 11-uy
Elektron manzil: nashriyot_buxdu@buxdu.uz

TAHRIR HAY‘ATI:

Bosh muharrir: Adizov Baxtiyor Rahmonovich – pedagogika fanlari doktori, professor

Mas‘ul kotib: Sayfullayeva Nigora Zakiraliyevna – pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)

Xamidov Obidjon Xafizovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Begimqulov Uzoqboy Shoyimqulovich, pedagogika fanlari doktori, professor

Navro‘z-zoda Baxtiyor Nigmatovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Mahmudov Mels Hasanovich, pedagogika fanlari doktori, professor

Ibragimov Xolboy Ibragimovich, pedagogika fanlari doktori, professor

Yanakiyeva Yelka Kirilova, pedagogika fanlari doktori, professor (N. Rilski nomidagi Janubiy-G‘arbiy Universitet, Bolgariya)

Andriyenko Yelena Vasilyevna pedagogika fanlari doktori, professor (Novosibirsk davlat pedagogika universiteti Fizika, matematika, axborot va texnologiya ta‘limi instituti, Novosibirsk, Rossiya)

Romm Tatyana Aleksandrovna pedagogika fanlari doktori, professor (Novosibirsk davlat pedagogika universiteti Tarix, gumanitar va ijtimoiy ta‘lim instituti, Novosibirsk, Rossiya)

Chudakova Vera Petrovna, psixologiya fanlari nomzodi (Ukraina pedagogika fanlari milliy akademiyasi, Ukraina)

Hamroyev Alijon Ro‘ziqulovich – pedagogika fanlari doktori (DSc), dotsent

Qahhorov Siddiq Qahhorovich, pedagogika fanlari doktori, professor

Mahmudova Muyassar, pedagogika fanlari doktori, professor

Kozlov Vladimir Vasilyevich, psixologiya fanlari doktori, professor (Yaroslavl davlat universiteti, Rossiya)

Tadjixodjayev Zokirxo‘ja Abdusattorovich, texnika fanlari doktori, professor

Amonov Muxtor Raxmatovich, texnika fanlari doktori, professor

O‘rayeva Darmonoy Saidjonovna, filologiya fanlari doktori, professor

Durdiyev Durdimurod Qalandarovich, fizika-matematika fanlari doktori, professor

Mahmudov Nosir Mahmudovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Olimov Shirinboy Sharofovich, pedagogika fanlari doktori, professor

Chariyev Irgash To‘rayevich, pedagogika fanlari doktori, professor

Qiyamov Nishon Sodikovich, pedagogika fanlari doktori (DSc), professor

Shomirzayev Maxmatmurod Xuramovich, pedagogika fanlari doktori, professor

Ro‘ziyeva Dilnoza Isomjonovna, pedagogika fanlari doktori, professor

Qurbonova Gulnoz Negmatovna, pedagogika fanlari doktori (DSc)

Jumaev Rustam G‘aniyevich, siyosiy fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Zaripov Gulmurot Toxirovich, texnika fanlari nomzodi, dotcent.

ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ МАСТЕРСТВО

Научно-теоретический и методический журнал

№ 3-4, 2022

Решением Высшей аттестационной комиссии при Кабинете Министров Республики Узбекистан от 29 декабря 2016 года журнал включён в перечень изданий, рекомендованных для публикации научных результатов статей по направлениям «Педагогика» и «Психология».

Журнал основан в 2001 году

Журнал выходит 6 раз в год

Журнал зарегистрирован Бухарским управлением агентства по печати и массовой коммуникации Узбекистана.

Свидетельство о регистрации средства массовой информации № 05-072 от 22 февраля 2016 г.

Учредитель: Бухарский государственный университет

Адрес редакции: 200117, Узбекистан, г. Бухара, ул. Мухаммад Икбол, 11.

E-mail: nashriyot_buxdu@buxdu.uz

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

Главный редактор: Адизов Бахтиёр Рахманович – доктор педагогических наук, профессор

Ответственный редактор: Сайфуллаева Нигора Закиралиевна – доктор философии педагогических наук (PhD)

Хамидов Обиджон Хафизович, доктор экономических наук

Бегимкулов Узакбай Шаимкулович, доктор педагогических наук, профессор

Навруз-заде Бахтиёр Нигматович, доктор экономических наук, профессор

Махмудов Мэлс Хасанович, доктор педагогических наук, профессор

Ибрагимов Холбой Ибрагимович, доктор педагогических наук, профессор

Янакиева Елка Кирилова, доктор педагогических наук, профессор (Болгария)

Андриенко Елена Васильевна (Институт физико-математического, информационного и технологического образования НГПУ, Новосибирск, Россия)

Ромм Татьяна Александровна (Институт истории, гуманитарного, социального образования ФГБОУ ВО НГПУ, Новосибирск, Россия)

Чудакова Вера Петровна, кандидат психологических наук (Национальная академия педагогических наук Украины, Украина)

Хамроев Алижон Рузикулович, доктор педагогических наук (DSc), доцент

Каххаров Сиддик Каххарович, доктор педагогических наук, профессор

Махмудова Муяссар, доктор педагогических наук, профессор

Козлов Владимир Васильевич, доктор психологических наук, профессор (Ярославль, Россия)

Таджиходжаев Закирходжа Абдусаттарович, доктор технических наук, профессор

Аманов Мухтор Рахматович, доктор технических наук, профессор

Ураева Дармоной Саиджановна, доктор филологических наук, профессор

Дурдиев Дурдимурод Каландарович, доктор физико-математических наук, профессор

Махмудов Насыр Махмудович, доктор экономических наук, профессор

Олимов Ширинбой Шарофович, доктор педагогических наук, профессор

Чариев Иргаш Тураевич, доктор педагогических наук, профессор

Киямов Нишон Содикович, доктор педагогических наук, профессор

Шомирзаев Махматмурод Хурамович, доктор педагогических наук, профессор

Рузиева Дилноза Исомжоновна, доктор педагогических наук, профессор

Курбонова Гулноз Негматовна, доктор педагогических наук (DSc)

Жумаев Рустам Ганиевич, доктор философии политических наук (PhD), доцент

Зарипов Гулмурот Тохирович, кандидат технических наук, доцент

PEDAGOGICAL SKILLS

The scientific-theoretical and methodical journal

№ 3-4, 2022

By the decision of the Higher Attestation Commission under the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan dated December 29, 2016, the journal was included in the list of publications recommended for publishing scientific results of articles in the areas of «**Pedagogy**» and «**Psychology**».

The journal was founded in 2001.

The journal is published 6 times a year

The journal is registered by the Bukhara Department of the Agency for Press and Mass Communication of Uzbekistan.

The certificate of registration of mass media № 05-072 of 22 February 2016

Founder: Bukhara State University

Publish house: 200117, Uzbekistan, Bukhara, Muhammad Ikbol Str., 11.

E-mail: nashriyot_buxdu@buxdu.uz

EDITORIAL BOARD:

Chief Editor: Pedagogical Sciences of Pedagogy, Prof. Bakhtiyor R. Adizov.

Editor: Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Nigora Z. Sayfullaeva

Doctor of Economics Sciences Prof. Obidjon X. Xamidov

Doctor of Pedagogical Sciences, Prof. Uzokboy Sh. Begimkulov

Doctor of Economics Sciences, Prof. Bakhtiyor N. Navruz-zade

Doctor of Pedagogical Sciences, Prof. Mels Kh. Mahmudov

Doctor of Pedagogical Sciences, Prof. Holboy I.Ibragimov

Doctor of Pedagogical Sciences, Prof. Yelka K. Yanakieva (Bulgaria)

Doctor of Pedagogical Sciences, Prof. Andrienko Yelena Vasilyevna (Russia)

Doctor of Pedagogical Sciences, Prof. Romm Tatyana Aleksandrovna (Russia)

Candidate of Psychology, Vera P. Chudakova (Kiev, Ukraina)

Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Doc. Alijon R. Hamroev

Doctor of Pedagogical Sciences, Prof. Siddik K. Kahhorov

Doctor of Pedagogical Sciences, Prof.M.Mahmudova

Doctor of Psychology, Prof. Vladimir V. Kozlov (Yaroslavl, Russia)

Doctor of Technical sciences, Prof. Zakirkhodja A. Tadjikhodjaev

Doctor of Technical sciences, Prof. Mukhtor R.Amanov

Doctor of Philology, Prof. Darmon S. Uraeva

Doctor of Physical and Mathematical Sciences, Prof. Durdimurod K. Durdiev

Doctor of Economics, Prof. Nasir N. Mahmudov

Doctor of Pedagogical Science, Prof. Shirinboy Sh. Olimov

Doctor of Pedagogical Science, Prof. Irgash T. Chariev

Doctor of Pedagogical Science, Prof. Nishon S. Kiyamov

Doctor of Pedagogical Sciences, Prof. Maxmatmurod X. Shomirzaev

Doctor of Pedagogical Sciences, Prof. Dilnoza I. Ruzieva

Doctor of Pedagogical Sciences, Prof. Gulnoz N. Qurbonova

PhD in Political Sciences, Doc. Rustam G.Jumaev

Candidate of technical sciences, Doc. Gulmurot T. Zaripov

MAKTABGACHA VA BOSHLANG‘ICH TA‘LIM

20.	<i>OCHILOV Fariddun</i>	Boshlang‘ich sinf o‘quvchilariga tabiiy-ilmiy bilimlarni kompetensiyaviy yondashuv asosida o‘rgatish ijtimoiy-metodik muammo sifatida	95
21.	<i>RAHIMOVA Fazilat</i>	Nostandart masalalar mantiqiy tafakkur jarayonlarini shakllantirish va o‘stirish omili sifatida	100
22.	<i>XUDOYNAZAROV E.M.</i>	Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari mantiqiy fikrlashini rivojlantirishning pedagogik-psixologik asoslari	102
23.	<i>SHODIYEV Narziqu</i> <i>Shodiyevich,</i> <i>NABIYEVA Dilfuza</i> <i>Temirovna</i>	Ulug‘ ajdodlarimiz ilmiy merosi vositasida bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarini ma‘naviy faoliyatga metodik tayyorlash	106

FILOLOGIYA VA TILLARNI O‘QITISH

24.	<i>ЮЛДАШЕВА Дилором,</i> <i>РУЗИЕВА Мадина</i>	Основные темы субстанциональной лингвистики и их преподавание	111
25.	<i>ДАВРОНОВА Фотима</i> <i>Пирназарова</i>	Замонавий методлар асосида хорижий тилларни ўргатишнинг методик хусусиятлари	117

ANIQ VA TABIIY FANLARNI O‘QITISH

26.	<i>ЗОИРОВА Лола</i>	Особенности проведения урока-семинара (самостоятельной работы) методом проектов на тему: “Обеспечение радиационной безопасности в медицинских учреждениях”	121
27.	<i>ARTIKOVA G.E.</i>	9-10-sinfda “Jahon iqtisodiy-ijtimoiy geografiyasi” fanini pedagogik va axborot texnologiyalaridan foydalanib o‘qitishning ilmiy-metodik asoslari	127
28.	<i>БОЗОРОВ Эркин</i> <i>Хожиевич,</i> <i>АШУРОВ Жасур</i> <i>Джусраевич</i>	Преподавание ядерной медицины в вузах на современном этапе	134
29.	<i>ЮЛДАШОВА Шахло</i> <i>Тойировна</i>	Исследовательская деятельность как сфера становления клинического мышления будущего врача	137

IQTISODIY TA‘LIM VA TARBIYA

30.	<i>САИДКУЛОВА Фируза</i> <i>Фармоновна</i>	Ключевые факторы развития экономической компетенции у студентов	141
31.	<i>QUCHQOROVA Nargiza</i>	Bo‘lajak tarbiyachilarining iqtisodiy madaniyati tarkibiy qismlari	146

JISMONIY MADANIYAT VA SPORT

32.	<i>УТАЕВ Зафар</i> <i>Мухтарович</i>	Спорт воситасида ўқувчи-ёшларга умуминсоний ғояларни сингдиришнинг педагогик имкониятлари	149
-----	---	---	-----

OCHILOV Fariddun

Toshkent viloyati Chirchiq davlat pedagogika institute
boshlang‘ich ta‘lim metodikasi kafedrası o‘qituvchisi,
pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)

**BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QUVCHILARIGA TABIIY-ILMIY BILIMLARNI
KOMPETENSIYAVIY YONDASHUV ASOSIDA O‘RGATISH
IJTIMOIY-METODIK MUAMMO SIFATIDA**

Maqolada tabiiy-ilmiy bilimlarni kompetensiyaviy yondashuv asosida o‘rgatish metodikasining dolzarbligi va zarurati, hozirgi kunda ta‘lim jarayoniga qo‘yiladigan talablar, ilmiy tadqiqotchilar hamda butunjahon pedagog olimlarining qarashlari, fikrlari asosida atroflicha tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: tabiiy-ilmiy bilimlar, ijodiy faoliyat, o‘quv jarayoni, kompetensiyaviy yondashuv, tayanch kompetensiyalar.

**ОБУЧЕНИЕ УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ ЕСТЕСТВЕННОНАУЧНЫМ
ЗНАНИЯМ НА ОСНОВЕ КОМПЕТЕНТНОСТНОГО ПОДХОДА КАК СОЦИАЛЬНО-
МЕТОДИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА**

В статье анализируются важность и необходимость обучения методике преподаванию естествознания на основе компетентностного подхода общих требований к образовательному процессу, исходя из сегодняшнего дня, а также проанализированы взгляды научных исследователей и учёных педагогов разных стран мира на основании их мнения.

Ключевые слова: естественные науки, творческая деятельность, учебный процесс, компетентностный подход, базовые компетенции.

**TEACHING NATURAL SCIENCE KNOWLEDGE TO PRIMARY SCHOOL STUDENTS ON
THE BASIS OF A COMPETENCE-BASED APPROACH AS A SOCIAL AND
METHODOLOGICAL PROBLEM**

The article analyzes the importance and necessity of teaching the methodology of teaching natural science based on the competence-based approach of the general requirements for the educational process based on today, and also analyzes the views of scientific researchers and scientific educators from around the world based on their opinion.

Key words: natural sciences, creative activity, educational process, competence-based approach, basic competencies.

Kirish. XXI asrda jahon miqyosida ta‘lim barqaror taraqqiyotni ta‘minlovchi asosiy omil sifatida e‘tirof etilib, 2030-yilgacha belgilangan xalqaro ta‘lim konsepsiyasida “sifatli ta‘lim olish va ijodiy qobiliyatni rag‘batlantirish” dolzarb vazifa sifatida belgilandi [3]. Bugungi kunda jahon miqyosida sifatli ta‘lim berish jarayoni kechmoqda. Bu borada mamlakatimiz umumiy o‘rta ta‘lim o‘quv rejalari va dasturlarini takomillashtirishda milliy pedagogik tajribadan tashqari TIMSS, PISA, PIRLS va STEAM xalqaro ta‘lim dasturlarining mazmuniga moslashtirildi. Ushbu xalqaro ta‘lim dasturlarida o‘quvchilarga, eng avvalo, tabiiy va aniq fanlar bo‘yicha chuqurlashtirilgan ta‘lim berish nazarda tutilgan. Bularning barchasi boshlang‘ich sinf o‘quvchilariga dastlabki bosqichda tabiiy-ilmiy bilimlarni maqsadli berishni taqozo etadi. Mazkur jarayonda boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining bilim va savodxonlik darajasini kuchaytirish, “... o‘quvchilarning fanlar asoslari bo‘yicha muntazam bilim olishlari, ularda ..., ijodiy fikrlash va atrof-muhitga ongli munosabatda bo‘lishni va kasb tanlashni rivojlantirish” [4] muhim vazifalardan hisoblanadi.

O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2017-yil 6-apreldagi 187-sonli Qarori bilan tasdiqlangan “Umumiy o‘rta ta‘limning davlat ta‘lim standartlari”da “umumiy o‘rta ta‘limning turlari, bosqichlari bilan uzluksizligi va ta‘lim mazmunining uzviyligi”ni ta‘minlash alohida belgilangan [2]. Bu boshlang‘ich sinf o‘quvchilariga tabiiy-ilmiy bilimlarni kompetensiyaviy yondashuv asosida o‘rgatishning

zaruriyatligini belgilaydi. Shu jihatdan boshlang‘ich sinf o‘quvchilariga tabiiy-ilmiy bilimlarni yuksak darajada va kompetensiyaviy yondashuv asosida o‘rgatish taqozo etiladi.

Asosiy qism. Tadqiqotning turli jabhalari o‘zbekistonlik olimlar tomonidan maqsadli tarzda tadqiq etilgan. Jumladan, M.B.Raximqulovanning nomzodlik dissertatsiyasida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini darsdan tashqari jarayonda ekologik qadriyatlar ruhida tarbiyalash masalalari hal etilgan. Sh.M.Mirzaxmedovanning nomzodlik ishida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida tabiatga bo‘lgan qiziqishni shakllantirishning pedagogik asoslari yoritilgan. N.J.Isaqulovanning tadqiqot ishida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida ekologik tarbiyaga oid tushunchalarni shakllantirishning ilmiy-pedagogik asoslari tahlil etilgan. G.N.Najmiddinovaning tadqiqotida boshlang‘ich sinf o‘quvchilari o‘quv-biluv faoliyatini shakllantirishning didaktik asoslari yoritilgan. M.K.Shirinovning tadqiqotida boshlang‘ich ta‘lim yo‘nalishida tabiatshunoslik fanini o‘qitish uzviyligi va uzluksizligini ta‘minlash mexanizmlari takomillashtirilgan. R.Ibragimovning doktorlik dissertatsiyasida boshlang‘ich sinf o‘quvchilari bilish faoliyatini shakllantirishning didaktik asoslari ishlab chiqilgan. A.K.Raximovning doktorlik tadqiqoti talabalarda tabiiy-ilmiy dunyoqarashni rivojlantirish metodikasini takomillashtirishga bag‘ishlangan. J.E.O‘sarovning doktorlik ishida tayanch va fanga oid kompetensiyalar asosida ta‘lim mazmunini takomillashtirish va o‘quvchilar kompetentligini rivojlantirish masalalari tadqiq etilgan.

O‘quvchilarga kompetensiyaviy yondashuv asosida tabiiy-ilmiy bilimlarni o‘rgatish metodikasini takomillashtirish masalasiga yangicha yondashuv zaruriyati mavjud. Pedagogik manbalar va tadqiqotlarni o‘rganish shuni ko‘rsatdiki, tabiiy-ilmiy bilimlar majmuini quyidagilar tashkil etadi:

1) tabiat va borliq haqida ilmiy tushunchaga ega bo‘lish; 2) tabiiy hodisalar haqida tushunchalarni egallash; 3) hayvonot va o‘simliklar olami haqida kerakli darajada bilimli bo‘lish.

Bunday yondashuv asosida shaxsda tabiiy-ilmiy bilimlar kutilgan darajada hosil bo‘ladi. Mazkur yondashuv tadqiqotimizda metodologik asos sifatida qabul qilindi va tahlillarda asosiy e‘tibor ana shu masalaga qaratildi. Bu boradagi bugungi asosiy vazifalardan biri – kompetensiyaviy yondashuv asosida boshlang‘ich sinf o‘quvchilariga tabiiy-ilmiy bilimlarni o‘rgatish metodikasini takomillashtirib borishdan iborat. Mavjud ilmiy manbalarning tahlili shuni ko‘rsatmoqdaki, ta‘lim mazmuni va o‘qitish metodikasiga nisbatan turli-tuman yondashuvlar mavjud. Ta‘lim nazariyasiga oid ishlarni har tomonlama o‘rganish shuni ko‘rsatmoqdaki, ta‘lim mazmunini belgilashda jamiyat hayotining ijtimoiy rivojlanishi ustuvor ahamiyat kasb etadi. Ushbu masalaga dastlab faylasuflardan Platon, Aristotel va Sitsironlar e‘tibor qaratgan. O‘quvchilarni “nimaga o‘rgatish kerak?”, – degan savolga javob izlash jarayonida pedagogikaning butun tarixi davomida ta‘lim mazmuniga oid turli nazariyalar va ta‘lim muassasalari vujudga kelgan. Biz bugungi kunda O‘zbekiston maktablarida amal qilayotgan ta‘lim mazmunini tanlashda metodologik asos sifatida xizmat qilgan bir qator yondashuvlar tahliliga e‘tibor qaratdik. Pedagogik ta‘limotlar vujudga kelgan davrdan boshlab, ta‘lim mazmuni va o‘quv jarayonida o‘rgatiladigan o‘quv fanlari jamiyatning ma‘lum ijtimoiy guruhlari faoliyati bilan bog‘liq alohida sohalari nuqtayi nazaridan yondashilgan holda tanlangan. Mehnat taqsimoti bilan bog‘liq holda o‘quv fanlari va ta‘lim sohalari ham takomillashib borgan. Jumladan, uzoq muddat davomida boshlang‘ich ta‘lim mazmuni hisob, ya‘ni matematika, yozuv, o‘qish, musiqa va tasviriy san‘at kabi o‘quv predmetlarini o‘z ichiga olgan.

XVII-XVIII asrlarda ta‘lim mazmuni barcha faoliyat sohalariga taalluqli bo‘lgan elementlar va bilim, ko‘nikma, malakalar tizimini o‘zida mujassamlashtirdi. XIX asrga kelib, bilim, ko‘nikma va malakalarni o‘rgatish bilan birga, qo‘shimcha ta‘lim maqsadlari ham belgilandi. Biroq o‘quv jarayonida bu maqsadlarning yechimi yetarlicha ta‘minlanmadi.

Turli pedagogik yondashuvlarni amaliyotga tatbiq etishga oid ta‘lim nazariyalari vujudga keldi. Ushbu yo‘nalish rivojlantiruvchi ta‘lim nazariyasiga asos soldi. Mazkur yondashuvga ko‘ra, o‘quvchilar bilimlarni o‘zlashtirish asosida mustaqil fikrlashga o‘rgatiladi, ularda amaliy faoliyat tajribasi hosil bo‘ladi. Bunday yondashuv o‘z davrida pedagogik jamoatchilik tomonidan qo‘llab-quvvatlangan. Milliy va jahon pedagogikasi vakillaridan A.Avloniy, A.Shukuriy, A.Fitrat, I.Pestalossi, E.Byork, I.Kant, A.Disterveg, G.Spenser, Sh.Amonashvili, J.Piajelar ushbu g‘oyalar asosida o‘qitish tarafdorlari hisoblanganlar.

Bu davrda ta‘lim mazmunini tanlashda katta hajmdagi bilim va ko‘nikmalarni egallash emas, balki uning rivojlantiruvchi ta‘sir ko‘rsatishiga e‘tibor qaratilgan. O‘quvchining rivojlanishiga aqliy qobiliyatlarni rivojlantirish mashqlarini o‘z ichiga olgan matematika, ona tili, adabiyot kabi o‘quv fanlari ta‘sir ko‘rsatishi mutaxassislar tomonidan asoslab berilgan. Ta‘lim oluvchilarning aqliy layoqatlarini rivojlantirish, ularni ijodiy va mantiqiy fikrlashga o‘rgatish, bilish jarayonlari, xotirasi, tafakkurini rivojlantirish orqali amalga oshirilishi lozimligini alloma ajdodlarimiz va mutaxassislar barcha davrlarda birday ta‘kidlaganlar.

Mazkur konsepsiyaga asosan ta‘lim mazmuni muayyan dalillarni emas, balki “instrumental” materialdan iborat o‘quv fanlarini o‘z ichiga olgan. Bunga ona tili va matematikani misol qilib ko‘rsatish mumkin. Tabiiy hamda gumanitar turkumdagi o‘quv predmetlari esa bu doiradan tashqarida qolgan. Uzoq

vaqtlar davomida bilimlar, ularni tashkil qiluvchi qadriyatlarining hayotiy va amaliy ahamiyatiga yetarlicha e'tibor berilmagan. O'quvchilarning layoqatlarini rivojlantirishda barcha o'quv fanlari muhim ahamiyatga egaligi pedagoglar e'tiboridan chetda qolib kelgan. Pedagogning kasbiy mahorati o'quv materiallari yordamida o'quvchilarning fikrlash faoliyatlarini rivojlantirishdan iborat, deb hisoblangan. O'quvchilarga badiiy-estetik va tabiiy-ilmiy bilimlarni o'rgatishga uzoq yillar davomida yetarlicha e'tibor qaratilmagan. Bu esa o'quvchilarda tabiiy-ilmiy, badiiy-estetik dunyoqarashning yetarlicha shakllanmasligiga asos bo'lgan.

Bugungi kunda ta'lim mazmunini tanlashda bilimlarning amaliy faoliyat uchun foydaliligi, mahsuldorligiga e'tibor qaratish lozimligi ustuvor o'rin egallamoqda. Ushbu yo'nalishdagi yondashuvlar R.G.Safarova, O.G'afforova, Sh.Mirzaxmedova, R.U.Nurjanova va boshqalarning ishlarida o'z ifodasini topgan.

Bunda o'quvchilarni amaliy ahamiyatga ega bo'lgan o'quv materiallari, ko'plab dalillar, qadriyatlarga oid tushunchalar, tabiiy-ilmiy bilimlar bilan qurollantirish talab etilmoqda. O'quvchilarga tabiiy-ilmiy bilimlarni kompetensiyaviy yondashuv asosida o'rgatish egallangan bilimlarni amaliy faoliyatga singdirish orqali mustahkamlash, o'quvchilarning mustaqil fikrlashlari, moddiy borliqni chuqur idrok etishlari uchun qulay sharoit yaratish, o'quvchilarda badiiy-estetik, tabiiy-ilmiy dunyoqarashni shakllantirish kabi muayyan afzalliklarga ega.

Muhokamalar va natijalar. Ta'lim jarayonida o'quvchilarning bilimlarni o'zlashtirishlari, shaxs sifatida shakllanishlari, amaliy faoliyat tajribasini egallashlari ustuvor ahamiyat kasb etmoqda. Bu jihatdan kompetensiyaviy yondashuvga tayanish zarur hisoblanadi. Chunki birinchidan, o'quvchilar muayyan hajmdagi bilimlar va axborotlarni o'zlashtirib, ularni amaliy faoliyatlariga singdiradilar. Natijada o'quvchilarni rivojlantirish jarayoni jadallashadi, ularni ijtimoiy hayotga tayyorlash imkoniyatlari kengayadi.

Kompetensiyaviy yondashuvga asoslangan o'quv jarayoni optimallik xarakteriga ega. O'quv jarayonini optimallashtirish masalasi R.X.Djurayev, R.G.Safarova, J.G'.Yo'ldoshev, E.O.Turdiqulov, M.A.Danilov, M.N.Skatkin, L.S.Vigotskiy, S.I.Galperin, N.A.Menchinskayalar tomonidan tadqiq etilgan.

Kompetensiyaviy yondashuvga asoslangan ta'lim mazmunini tanlashning asosiy mezonlari o'quvchining o'z ishini individuallashtirish, egallagan bilim, ko'nikma va malakalarini amaliy xarakterdagi vazifalarni hal qilishda qo'llay olish imkoniga ega bo'lishiga qaratilgan. Bunday nazariya doirasiga quyidagilar kiradi: 1) o'qitish inson uchun tajribalarni o'zlashtirish va qayta tiklashga yo'naltirilgan uzluksiz jarayon hisoblanadi; 2) ilgari ishlab chiqilgan o'quv kurslari modernizatsiya qilinishi kerak; 3) o'quv materiali o'quvchilarning tajribalari, kundalik hayotlariga yaqin bo'lishi lozim; 4) ta'lim sifati o'quvchilarning kompetensiyalarni qay darajada o'zlashtirganliklariga bog'liq.

Kompetensiyaviy yondashuv doirasida o'quvchilarning individual faoliyatlari rag'batlantiriladi, ularda egallagan bilimlarini amaliyotda sinab ko'rishga oid faoliyat mustahkamlanadi. Masalan, taom tayyorlash, turli jismlar, daraxtlarning barglari yordamida qo'l ishlarini amalga oshirish, gerbariylar yig'ish shular jumlasidandir. Ushbu bilim, ko'nikma va malakalar o'zida yanada ko'proq axborotlarni mujassamlashtiradi.

Kompetensiyaviy yondashuv doirasida amaliy ko'nikma, malakalarni shakllantirishga ustuvor ahamiyat qaratiladi. Bilimlar esa ushbu ko'nikma va malakalarning asosini tashkil qiladi. O'quv jarayoni o'quvchilarning o'zlashtirilgan bilimlar asosida hayotiy-amaliy faoliyat tajribalarini o'zlashtirishlariga yo'naltiriladi.

R.X.Djurayev, S.T.Turg'unov, J.G'.Yo'ldoshev, B.X.Xodjeyev va boshqa mutaxassislar ta'limga tajribalarni o'zlashtirish, boyitish va uzluksiz qayta tiklash omili sifatida qaraganlar. Ta'lim mazmunini tanlashda ta'lim mazmunini fanlararo bilimlar tizimi ko'rinishida taqdim etishni nazarda tutuvchi muammoli, yondashuvli o'qitishni o'yin bilan uyg'unlashtirish yoki o'yin elementlarini o'quv jarayoniga kiritish kabilar kompetensiyaviy yondashuvning asosini tashkil qiladi. Bu, ayniqsa, tabiiy-ilmiy bilimlar bo'yicha tashkil etiladigan o'quv jarayonida muhim ahamiyatga ega. Shu jihatdan boshlang'ich sinf o'quvchilariga kompetensiyaviy yondashuv asosida tabiiy-ilmiy bilimlarni berish mezonlarini quyidagilar tashkil etadi: 1) borliq haqida boshlang'ich sinf o'quvchilariga dastlabki bosqichda ilmiy tushuncha berish; 2) boshlang'ich sinf o'quvchilariga tabiat va tabiiy hodisalar haqida davlat ta'lim standartlariga mos tushunchalar majmuini o'rgatish; 3) hayvonot va o'simliklar olami haqida boshlang'ich sinf o'quvchilariga ularning yosh, jismoniy, ruhiy va aqliy imkoniyatlariga mos darajada bilim berish.

Bizningcha, mazkur mezonlar asosida boshlang'ich sinf o'quvchilariga tabiiy-ilmiy bilimlarni kompetensiyaviy yondashgan holda o'rgatish kutilgan samarani beradi.

Kompetensiyaviy yondashuvning asosiy xususiyatlaridan biri o'quv materiallari sermahsulligini ta'minlashdan iborat. Ikkinchisi, o'quv materiallarini modul shaklida bayon etish orqali o'quvchilarda mustaqil fikrlash, ijodkorlik, faollik ko'nikmalarini shakllantirish nazarda tutiladi.

G'arbda, ayniqsa, AQShda o'quv dasturlar nazariyasini ishlab chiqishda B.Blunning ta'lim maqsadlarini strukturalashga bag'ishlangan taksonomiyasi, ya'ni o'quv maqsadlarining ierarxik bog'liqligi

nazariyasi katta ahamiyatga ega. B.Blum ta’lim maqsadlarini uchta qismga ajratgan edi: kognitiv, psixomotor va samarali maqsadlar. B.Blum ularni qat’iy bir tizim asosida o’zlashtirish darajasi va intellektual ko’nikmalarga tenglashtirilgan asosiy va ikkilamchi bilimlarga ajratgan. Masalan, u maxsus axborotlar, bilim elementlaridan foydalanish yo’llari, me’yorlar, yo’nalishlar, o’zaro bir-birini taqozo qiluvchi tushunchalar va tasniflar kabilarni bilishni ko’zda tutadi [8].

“Bilish” tushunchasi ostida xabardorlikning dastlabki bosqichi, qayta bayon qilish darajasi tushuniladi. Keyingi bosqichda o’zlashtirishning yuqoriroq darajasi: tushunish, qo’llash, tahlil qilish, umumlashirish, baholash darajalariga o’tiladi. Blum nazariyasining afzalliklaridan biri oraliq va yakuniy maqsadlarning qo’yilishi, shuningdek, dasturlarda maqsad qo’yish muammosining belgilab berilganligidan iborat. Blum nazariyasining natijalari sirasiga miqdor va oraliq maqsadlar orasidagi savollarni shakllantirish, shuningdek, maqsadni belgilash vositalarini aniqlash muammosining qo’yilganligini kiritish mumkin. Bunday vositalar sirasiga o’quvchilarning xatti-harakatlarini belgilash, hal qilinadigan vazifalarni aniqlash, savollarga beriladigan javoblar tabiatini aniqlash, o’quvchi harakatlanishi lozim bo’lgan vaziyatlarni belgilash kabilarni kiritgan [6]. G’arb pedagoglari ta’lim mazmuni tarkibiga nisbatan o’z yondashuvlarini bayon qilganlar. Ular bilimlar, qadriyatlar, ko’nikmalar va munosabatlarni alohida-alohida ajratganlar (Dj.Kerr, Angliya). Texnokratik falsafiy yondashuv tarafdorlari (J.Majo, Fransiya) ta’lim oldiga qo’yilgan ijtimoiy buyurtmaga asoslanib, o’quvchilarni bilimlarni o’zlashtirishga o’rgatish, ularni mustaqil izlab topish, muammolarga yechim izlash ko’nikmalarini shakllantirish vazifasini qo’rganlar.

Aksariyat xorijlik mutaxassislar ta’lim mazmunining tarkibiy qismlariga sezgi, his-tuyg’ular va munosabatlarni rivojlantiruvchi bilimlar va tushunchalarni kiritganlar (T.Brameld, AQSh). O’qitishning asosiy maqsadi o’quvchilarni aqliy rivojlantirish, deb hisoblaydigan pedagoglarning ishlarida bilimlarni tanlash muhim ahamiyatga ega ekanligi ko’rsatilgan. Bunda ta’lim mazmunining yetakchi elementlarini umumlashirishda nazariy g’oyalarni ilgari surgan Dj.Brunerning qarashlari muhim ahamiyatga ega [5]. Ta’lim mazmunini o’quvchilarning o’zini-o’zi anglash, namoyon etishga bo’lgan ehtiyojlariga moslashtirish ustuvor ahamiyat kasb etishi lozim. Buning uchun o’quv jarayonini insonparvarlashtirish talab etiladi. O’quvchining o’z-o’zini anglashi, muloqotga kirishishi, atrofdegilar bilan ijobiy munosabat o’rnatishi kompetensiyaviy yondashuvga asoslangan ta’lim mazmunini tanlashda asosiy mezon bo’lib xizmat qilishi lozim [1].

Ukrainada ta’lim mazmunini tanlash sohasida bir qator konsepsiyalar, yondashuvlar mavjud. Xususan, bunda Suxomlinskiyning muammoli va integratsiyalashgan ta’lim nazariyasi alohida ahamiyatga ega bo’lib, o’quvchilarda hayotiy kompetensiyalarni shakllantirishda o’ziga xos o’rin egallaydi [7]. Ta’lim mazmunida o’zaro uyg’un tarzda bilimlar, tushunchalar, axborotlar, xalqning ijtimoiy tajribasi o’z ifodasini topishi kerak.

Mutaxassislar ta’lim mazmunining muayyan prinsiplarga tayangan holda tanlanishi lozimligini ta’kidlab o’tganlar. Ular:

– o’quv fanlari mazmunini integratsiyalash, bunda o’quv jarayonining asosini turli o’quv fanlariga xos bo’lgan o’zaro muvofiq kelgan bilimlar va tushunchalarni uyg’unlashtirgan holda o’quvchilarga taqdim etish nazarda tutiladi (R.X.Djurayev, R.G.Safarova, X.I.Ibragimov, R.Nurjanova, F.Qo’chqarova va b.);

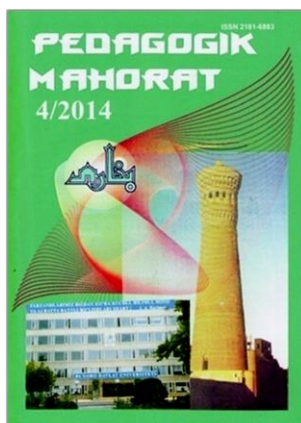
– ta’lim mazmuniga kompetensiyaviy yondashuvni tatbiq etish (N.Turdiyev, M.Umaraliyeva, S.T.Turg’unov, X.M.Tojiboyeva, J.O’sarov va h.k.).

O’quv dasturlarida o’quv yuklamasining haddan tashqari ortib ketganligi, ularda ilm-fan, madaniyatga oid yangiliklarni imkon qadar ko’proq aks ettirish ehtiyojining vujudga kelganligi konsentrlashgan ta’lim nazariyasini rivojlantirish ehtiyojini keltirib chiqardi. O’quv dasturlaridagi mavzular ilm-fanning eng so’nggi yutuqlari asosida tanlanishi, o’quv fanlari mazmunini yangi g’oyalar bilan boyitish zarurligi kompetensiyaviy yondashuvga asoslangan ta’limning muhim talablaridan biri hisoblanadi. O’rganilayotgan har bir o’quv predmeti mazmunida ta’lim-tarbiyaviy ahamiyatga ega o’quv elementlarining mavjud bo’lishi o’quvchilarga real borliq, ijtimoiy-siyosiy voqelikni anglash imkonini beradi. Konsentrizm prinsipiga ko’ra, ta’lim mazmuni yirik konsentrlardan, asosiy tizimni tashkil qiluvchi komponentlardan iborat. Har bir o’quv fani mazmunida muhim ilmiy va ta’limiy ahamiyatga ega bo’lgan asosiy tarkibiy qismlar, shuningdek, ikkilamchi didaktik loyihalar ajratib beriladi. Konsentrizm prinsipi doirasida o’quv yuklamasining hajmi chegaralanadi.

Xulosa. Yuqoridagi fikrlar asosida ta’kidlash mumkinki, tabiiy-ilmiy bilimlarni kompetensiyaviy yondashuv asosida o’rgatishni ta’lim jarayoniga tatbiq etish o’quvchilarda fanga oid va tayanch kompetensiyalarni hosil qilishda, dars samaradorligini oshirishda muhim ahamiyatga ega.

Adabiyotlar

1. B.S.Abdullayeva va boshq. Boshlang‘ich ta’lim konsepsiyasi. - T.: RTM, 2015-yil.
2. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2017-yil 6-apreldagi 187-sonli Qarori bilan tasdiqlangan “Umumiy o‘rta ta’limning davlat ta’lim standartlari”. (www.Ziyouet.uz)
3. Incheon declaration/Education 2030: Towards inclusive and equitable quality education and lifelong learning for all (World Education Forum, 19-22 may 2015, Incheon, Republic of Korea).
4. Mirziyoyev Sh.M. Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta’minlash – yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi. – T.: “O‘zbekiston”. 2017. – 17 b.
5. Брунер Дж. Процесс обучения. Перевод с англ.– М.: “Прогресс”, 1962. -412 с.
6. Пестерева Ю.В. Реализация компетентностного подхода в процессе построения содержания образования в начальной школе: диссертация... кандидата педагогических наук. –Майкоп, 2007 г. - С. 198.
7. Сухомлинский В.А. Успех обучения. - М., 1975 г.
8. Taxonomy of educational objectives: The classification of educational goals. Handbook I: Cognitive domain /Ed. by B.S. Bloom. – N.Y., 1956.

Buxoro davlat universiteti muassisligidagi
“PEDAGOGIK MAHORAT”
ilmiy-nazariy va metodik jurnali
barcha ta’lim muassasalarini
hamkorlikka chorlaydi.

Pedagoglarning sevimli nashriga aylanib ulgurgan “Pedagogik mahorat” jurnali maktab, kollej, institut va universitet pedagogik jamoasiga muhim qo‘llanma sifatida xizmat qilishi shubhasiz.

Mualliflar uchun eslatib o‘tamiz, maqola qo‘lyozmalari universitet tahririy-nashriyot bo‘limida qabul qilinadi.

Manzilimiz: Buxoro shahri, M.Iqbol ko‘chasi 11-uy
Buxoro davlat universiteti, 1-bino 2-qavat, 219-xona

Tahririyat rekvizitlari:

Moliya vazirligi g‘aznachiligi

23402000300100001010

MB BB XKKM Toshkent sh. MFO 00014 INN 201504275

BuxDU 400110860064017094100079001

Pedagogik mahorat: rivojlanamiz va rivojlanitramiz!

<p>PEDAGOGIK MAHORAT</p> <p>Ilmiy-nazariy va metodik jurnal</p> <p>2022-yil 3-4-son (85-86)</p> <p>2001-yil iyul oyidan chiqq boshlagan.</p> <p>OBUNA INDEKSI: 3070</p>	<p>Buxoro davlat universiteti nashri</p> <p>Jurnal oliy o‘quv yurtlarining professor-o‘qituvchilari, ilmiy tadqiqotchilar, ilmiy xodimlar, magistrantlar, talabalar, akademik litsey va kasb-hunar kollejlari hamda maktab o‘qituvchilari, shuningdek, keng ommaga mo‘ljallangan.</p> <p>Jurnalda nazariy, ilmiy-metodik, muammoli maqolalar, fan va texnikaga oid yangiliklar, turli xabarlar chop etiladi.</p> <p>Nashr uchun mas’ul: Nigora SAYFULLAYEVA Musahhih: Sarvinoz RAXIMOVA Muharrir: Mexrigiyo SHIRINOVA</p>	<p>Jurnal tahririyat kompyuterida sahifalandi. Chop etish sifati uchun bosmaxona javobgar.</p> <p>Bosishga ruxsat etildi 28.08.2022 Bosmaxonaga topshirish vaqti 30.08.2022 Qog‘oz bichimi: 60x84. 1/8 Tezkor bosma usulda bosildi. Shartli bosma tabog‘i – 20,6 Adadi – 100 nusxa Buyurtma № 466 Bahosi kelishilgan narxda.</p> <p>“Sadriddin Salim Buxoriy” MCHJ bosmaxonasida chop etildi. Bosmaxona manzili: Buxoro shahri M.Iqbol ko‘chasi 11-uy.</p>
--	--	--